

REZSÓHÁZY RUDOLF: BEVEZETÉS A TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK
MÓDSZERTANÁBA (BUDAPEST: TYPOTEX 2016) 116.

„Legyen mindig a zsebünkben vagy az éjjeliszekrényünkön írószerszám és papír. A jó „écák” elröppennek, ha nem rögzítjük őket.” (21. o.)

Miért jó könyv Rezsóházy professzor új könyve? „Jó szóval oktasd, játszani is engedj szép, komoly fiadat.”¹ Ez volt az első idézet, ami eszembe jutott a kötet olvasása közben. A jó bornak nem kell cégér, a jó könyvnek sem kell reklám. Legegyszerűbben úgy válaszolhatnám meg a saját kérdésemet, hogy azért jó a *Bevezetés a társadalomtudományok módszertanába* című munka, mert ennek a recenzióknak a megírása során is alkalmazhattam a könyv írójának tanácsait. A kötet és kis noteszom az ágyam mellett heverték, karnyújtásnyira tőlem, a kis éjjeliszekrényen, s hajnali ébredésekkor, vagy a Kazanka-folyó partján sétálgatva jegyezgettem le egy-egy szót, gondolatfoszlányt, ami a könyvvel kapcsolatban eszembe jutott.

A borító. Dolgozni azonban „csak pontosan, szépen”² érdemes, a rövid kedvcsináló után haladjunk hát kívülről befelé, a formától a tartalom irányába. A borítón az 1942-ben Pauban született, jelenleg Párizsban élő és alkotó, a kritikusok szerint Dali, Bosch és az olasz reneszánsz mesterek hagyományait követő André Martins de Barros festőművész, grafikus és illusztrátor *Könyvkereskedő (Le libraire)* című remeke látható. Ez a könyvkereskedő azonban kevésbé üzletember, sokkal inkább olvasó, aki annyira elmerül a kötetek között, hogy maga is enciklopédiák sokaságává, magává a tudássá válik, könyvből való szakállal, bajusszal, jobb szemén pedig egy elegáns, láncon függő monoklival. Móra Ferenc könyvkereskedő-inasa³ ő, élte-sebb korában, aki még mindig fájó szívvel ad túl egy-egy remek kötetten. A képi világ már orientálja a szemlélőt: a könyvek, a kutatás, az európai gondolkodás és annak egyszerre játékos és komoly stíluselemei kapcsolódnak itt össze.

¹ JÓZSEF Attila: *Levegőt* (1935. november 21.)

² JÓZSEF Attila: *Ne légy szeles* (1936)

³ MÓRA Ferenc: *Gergulics inasa*; MÓRA Ferenc: *Csontos Szigfrid*.

A sorozat. A kötetet kézbe véve nagy örömmel állapítottam meg, hogy a Pázmány Nemzetközi Tanulmányok (PANTA) sorozatának, annak a sorozatnak a 3. kötete, amelynek sorozatszerkesztője Jany János. Tekintettel arra, hogy hivatásom kapcsán életem egy jelentős részét Bosznia-Hercegovinában, Irakban, az Oroszországi Föderáció Tatár Köztársaságában, tehát olyan közegben éltem/élem, ahol az iszlám jog az élet meghatározó része, Jany János klasszikus iszlám jogról készült munkáját immár tíz éve forgatom haszonnal,⁴ mind a hétköznapokban, mind akkor, amikor nemzetközi konfliktusok jogi rendezéséről írok.

A szerkezet. A könyv szerkezete könnyen áttekinthető és egységes: az utószóval együtt kilenc fejezetre tagolódik, az egyes fejezetek elején különálló bevezető, a mondanivalóra ráhangoló szöveggel, a fejezetek végén pedig kulcsszavak gyűjteményével. Utóbbiak célja kettős: egyrészt hívószavak, amelyek segítik a fejezet memorizálását, másrészt mintegy vázlatul (ha úgy tetszik „puskával”) szolgálnak. Az első fejezet a tudományos kutatás általános sajátosságait ismerteti az olvasóval. Célként fogalmazódik meg benne a társadalmi valóság megismerése, esetenként annak megváltoztatása. Rezsőházy itt tér ki azonban a tények tisztelésének, a kutató személyiségének, valamint a tudomány és az erkölcs kapcsolatának fontosságára is. A második fejezetet az író a kutatómunka előkészítésének szenteli, kezdve a téma kiválasztásával, folytatva a hipotézisformálással és a kutatási modell felállításával, egészen a fogalomképzés problematikájáig. A következő, az adatgyűjtéssel foglalkozó fejezet a forrásokat csoportosítja (materiális, írott, szóbeli, ikonográfiai források, információteremtés, megfigyelés) egy lehetséges szempontrendszer szerint. A könyv számomra egyik legfontosabb fejezete a forráskritikai részt tárgyaló szöveg volt. A forráskritika a társadalomtudományok „mostohagyermek”, nagyon ritkán esik róla szó, igazán kényes terület, tekintettel értékelő jellegére. Az azonosítás, az értelmezés dimenziói, minőségi és mennyiségi vetülete, illetve a megbízhatóság kérdésköre uralja ezt az érdekes fejezetet. Az ötödik fejezetben az elméletalkotásról van szó, pontosabban arról, hogy – az író szavaival élve – „nemcsak azt kell megmondani, hogy mi a helyzet, hanem azt is, hogy miért van úgy, ahogy van” (53. o.). A posztulátumok kategorizálásával felvesztett szakasz a magyarázat tényezőinek ismertetésével ér véget, s ez egyben átkötés is a magyarázat formáival foglalkozó fejezetbe, ahol az ok és okozat összefüggése, a törvények és többek között a funkcionális viszonyok kerülnek tárgyalásra. A hetedik fejezet a bizonyítási eljárással, az érvényesség kérdésével foglalkozik logikai szempontokat is figyelembe véve, míg a nyolcadik fejezet a tudomány előíró, útmutató, cselekvésre buzdító funkcióját (értékitételek, cselekvési rendszerek) mutatja be. Az utószóban Rezsőházy Rudolf tíz rövid tanácsban igyekszik segítséget nyújtani az írás, a gondolatok megfogalmazásának kifejezetten gyakorlati szempontjait figyelembe véve.

Hiánypótlás. Hiánypótló munkáról van szó, hiszen a társadalomtudomány kutatásával kapcsolatos módszertani munkák még fordításban is ritkák. A legtöbb egyetem rendelkezik ugyan ilyen-olyan jegyzetekkel, amelyek azonban többnyire külföldi szerzők forrásmunkáinak kivonatai. Earl Babbie *A társadalomtudományi kutatás*

⁴ JANY JÁNOS: *Klasszikus iszlám jog – Egy jogi kultúra természetrajza* (Budapest: Gondolat 2006).

*módszertana*⁵ című munkája 1989-ben látott napvilágot, hazánkban először 1995-ben jelent meg. A munka alapos, nagy lélegzetvételi, részletes tudományos mű, amely elsősorban a szociológus hallgatókat szólítja meg, s ilyen jellegű kutatásokra is fókuszál. Példái alapvetően szociológiai jellegűek, s az általános társadalomtudományi kutatás köntösében ugyan, de egyre inkább szociológiai kutatásokra szűkítve tárgyalja a módszertant. Ennek megfelelően megítélésem szerint a 700 oldalas könyv nagyjából kétharmada használható közvetlenül egyéb társadalomtudományi kutatások során, a fennmaradó egyharmad rész a társadalomtudomány egészen szűken (szociológusok, politológusok) értelmezett művelőire vonatkozik. Umberto Eco Magyarországon 1996-ban megjelent *Hogyan írjunk szakdolgozatot?*⁶ című olvasmányos kézikönyve alapvetően bölcsészhallgatóknak íródott, bár kétségtelen, hogy mindenki haszonnal forgathatja. A mű gerincét adó, technikai tanácsokat tartalmazó rész, amely a témaválasztással, az anyag felkutatásával, a munkaterv és jegyzetek készítésével, valamint a megfogalmazás fontos kérdéseivel foglalkozik, egyaránt 40–40 oldal körüli. E munka legfőbb érdeme, hogy megszeretteti az egyetemet, a kutatómunkát, a szakdolgozatírást. Megmutatja, hogy a dolgozat elkészítése nem robot, hanem öröm, nagyszerű kaland, s rávilágít a tudományos munka játékoságának lehetőségére is. Rezsőházy Rudolf könyve az előbbiekkal szemben interdiszciplináris jellegű. Bár szerzője alapvetően történész, módszere, amelyet történelmi, jogi, szociológiai, közgazdaságtani és filozófiai példákkal is illusztrál, jól alkalmazható a társadalomtudomány bármelyik területén. A kötet rövidebb terjedelme is meghatározó: az olvasó nem veszik el benne, ha gyorsan szeretne átfogó képet kapni a társadalomtudományok kutatómódszertanáról.

Jogászoknak. A fenti bekezdéshez kapcsolódóan fontos kiemelni, hogy Rezsőházy könyve kiemelkedő segítsége lehet a társadalomtudományokkal foglalkozó PhD-hallgatóknak, kutatóknak és tanároknak, és azon belül is az állam- és jogtudomány területén társadalomtudományi igénnyel tevékenykedő jogászoknak. Rezsőházy magabiztos kézzel vezeti el az olvasót az előkészületektől az adatgyűjtésen és az elméletalkotáson át a bizonyítási eljárásig, illetve általában véve a tudomány és a cselekvés kapcsolatáig. Legyen szó disszertációról vagy tanulmányról, maga a kutatási módszer nem, vagy nem sokban változik. A jogtudományi, államtudományi kutatás protokollja, vagy ha úgy tetszik, algoritmus mindig hasonló kell, hogy legyen. Aki első diplomáját szerzi, sok esetben nehezen áll neki a diplomamunka megírásának. Ez a könnyed hangvételű, mégis komoly könyv nem retenti el a diploma előtt álló joghallgatót a munka megkezdésétől. A PhD-hallgatók már nem először találkoznak a tudományos igényű kutatás nehézségeivel, számukra a mű jelentősége összeszedettségében rejlik. Ugyanígy az állam- és jogtudományok kutatói tanulmányaik írása során sorvezetőként használhatják, egyben egy sajátos ellenőrzési listaként is tekinthetnek rá: vajon minden kérdést tudományos igényességgel vizsgált-e meg cikke leadása előtt? Utoljára hagytam a könyv talán legfontosabb érdemét: az állam- és jogtudományokat tanító tanárok saját szakterü-

⁵ Earl BABBIE: *A társadalomtudományi kutatás módszertana* (Budapest: Balassi 1995).

⁶ Umberto Eco: *Hogyan írjunk szakdolgozatot?* (Budapest: Kairosz 1996).

letükön rendszerint kiválóan képzett szakemberek, akiknek azonban sok esetben nehézséget okoz, hogy a nem szigorúan szakterületükhöz, valamely jogághoz tartozó gyakorlatban ismert és alkalmazott módszertani fogásaikat egységes szerkezetben tárják a hallgatók elé. Rezsőházy könyve ehhez nyújt kiemelkedő segítséget: az egyetemek módszertani kurzusaira bizalommal ajánlhatom.

Értékrend. Olvasmányos könyv került ki Rezsőházy tollából, amely jól ötvözi az objektív elemeket a szubjektív élettapasztalattal. Felhívja a figyelmet a szépség és a tudomány iránti alázat (15. o.), vagy éppen a fallibilizmus, a tévedhetőség fontosságára, amikor azt írja „a valóság változhat, ezért a fogalomnak nyitottnak kell maradnia” (24. o.). Értékrendet is közvetít: az író saját, nyugati civilizációs, a nyugati kultúrán alapuló értékrendjét, de ezt nem tolakodóan teszi. Halkan, csendben, de határozottan foglal állást, s olyan életszerű, a 21. század elején a magyar embereket a hétköznapiakban is foglalkoztató példákat hoz, mint amilyen a franciaországi migrációs helyzettel összefüggő születési arány, vagy a magyar és román viszonyrendszer (22. o.).

Stílus. Az embert a kettősség érzése fogja el, ahogy olvassa a könyvet: a mű stílusában olyan, mintha egy elegáns, nagyvilági, de egyben izzig-vérig magyar Krúdy-hős mesélne egy szép szeptemberi napsütéses délutánon a présház előtt, a nagy diófa alatt. Rezsőházy stílusában megidézi Hamvas Béla életszeretét, Jókai, „a nagy mesemondó” hagyományait, a görög-latin műveltségen alapuló európaiságot. Bátran bánik az anekdotákkal, mint ahogyan azt az ugráló birkák viselkedése (28. o.), vagy a kulturális különbségek gazdasági vonatkozásaira rávilágító belga-kongói székek esetében láthatjuk (41. o.). Nem igyekszik bizonygatni, hogy mennyire komoly kutató: az övéhez hasonló életművel az ember háta mögött ez szükségtelen is.⁷ A louvaini professzor azonban, aki a maga finomságával a női szépségnek is bókol könyvében (29. o.), most nem a múlton tőpreng: a példák annyira frissek és jelenkoriak, hogy szinte a napi világpolitikai sajtót idézik, még közelebb hozva a kutatás miliőjét az olvasóhoz.

Kulturális fölszereltség. Szeretném külön kiemelni a megfigyelés fontosságáról szóló fejezetben található, az adatszolgáltatók kulturális fölszereltségével kapcsolatos fejtegetést. A peremhelyzetbe kerülés kérdésében Rezsőházy nagy empátiával, de mindenféle finomkodás nélkül, a mai nyugat-európai vezető politikai gondolkodásban sok esetben megfigyelhető (rosszul értelmezett) politikai korrektségnek álcázott szépelgés nélkül mutat rá a problémára:

„a peremhelyzetben élők kulturális »fölszereltsége« annyira hiányos, hogy nem szőnek terveket [...] A marginális ember élete hányatott. Nem képes a kátyúból kikeveredni, ami nem jelenti azt, hogy ne játszana ügyesen a különböző segélyszervezetek juttatásainak megszerzésében.” (35. o.)

⁷ Néhány fontosabb munkája: Rudolf REZSŐHÁZY: *Émergence des valeurs communes aux Européens à travers l'histoire* (Paris: L'Harmattan 2012); Rudolf REZSŐHÁZY: *Combat idéologique et confrontation des valeurs* (Paris: PUF 2003).

Majd magyarázatot is fűz a kulturális fölszereltség kategóriájához, jelezve, nem pusztán az iskolai végzettség nem megfelelő szintje, de a hétköznapi élet kezeléséhez szükséges kulturális vonások – mint amilyen az időérzék, időbeosztás, következetesség, pénzbeosztás, normák betartása, rendszeresség, felelősségvállalás stb. – hiánya is életviteli katasztrófához vezet. Az azonosítás fontosságáról, az aktorok kilétéről, társadalmi helyzetéről, személyiségéről Rezsőházy úgy ír, mintha Hercule Poirot nyomozna egy bűnügy kapcsán: az olvasónak kedve támad a nagyszerű szellemi kalandra, a kutatómunkára.

Humanizmus. Rezsőházy minden sorából a humanista pozitívizmusa cseng ki, s ebben a szellemben is zárja sorait: „sorsunknak képzetesebb urai legyünk” (108. o.) – írja, mint egy hitvallásként, célkitűzésként. A kötet olvasatával úgy éreztem, egy komoly kutató vendége voltam, aki a maga bőkezűségével vendéglát meg élettapasztalatával, s ültetett asztalához egy beszélgetés erejéig. *A Bevezetés a társadalomtudományok módszertanába* című munkát jó szívvel ajánlom a felsőoktatásban tanulóknak, doktori kutatásokkal foglalkozóknak, és azoknak is, akik egyszerűen csak szeretnek elegáns, könnyed stílusú könyvet olvasni komoly témákról.

*Spindler Zsolt**

* Doktorandusz, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 9026 Győr, Áldozat u. 12.
E-mail: zsoltspindler@yahoo.com.